

DE HACKERS DIE NEDERLAND VERANDERDEN

MAARTEN REIJNDERS

**DE HACKERS
DIE NEDERLAND
VERANDERDEN**

De spannende geschiedenis van XS4ALL

Uitgeverij Podium
Amsterdam

Dit boek is mede mogelijk gemaakt dankzij een bijdrage van
het Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten
www.fondsbjp.nl

FONDS Bijzondere
JOURNALISTIEKE PROJECTEN

© 2023 Maarten Reijnders
Alle rechten voorbehouden
Omslagontwerp Moker Ontwerp
Foto omslag Bas 't Hoen
Foto auteur Anne van Gelder

ISBN 978 94 638 1233 7

www.uitgeverijpodium.nl

Inhoud

Even voorstellen, de hoofdpersonen	9
Woord vooraf	11

DEEL 1 – COMPUTERKRAKERS

Roomtaart	19
Piraten	24
Joshua en Dr. Falken	28
Hang-out voor hackers	31
Meisjesnamen	35
De Nederlandse Hackers Club	39
Het geheime telefoonnummer van Ruud Lubbers	43
Kunst en schoonheid	47
Gratis bellen met het buitenland	56
Fraude op de drafbaan	64
Een lastige pottenkijker	69
Het Internet	72
Truffelzoekende varkens	75
Hardliners en softies	80

DEEL 2 – HACK-TIG

Een klein clubje machtige heren	89
Opleiding tot telecommunist	93

Spioneren voor de KGB	98
Vrijheid van informatie	103
Öffentliche Daten nützen, private Daten schützen	110
Free cheese for all	114
Glasnost	120
Strafbaar / staatsgevaarlijk / stout	124
Operatie Sun Devil	127
Franse literaire salons	131
Touwtje door de brievenbus	136
Opsporing Verzocht	142
Dr. Popp is vergiftigd	147
De moeder aller oorlogen	151
Zwartgelakte informatie	154
Een vrijhaven voor hackers	158
De revolutionaire commandoraad	164
Er is over gebeld	169
Gomorra	173
Utopia	177
Barbiepoppen elektrocuteren	182
Datareizigers	188
Mij pakken ze nooit	192
Hé, wat doe jij met mijn zusje?	197
Systeemondermijnende software	201
Op heterdaad betrapt	205
Power to the people	209

DEEL 3 – INTERNET VOOR IEDEREEN

Een werelddeel dat nog van niemand is	215
Televisie met afstandsbediening	219
Woodstock voor hackers	223
Marine Inlichtingendienst	229

Anders dan de architect het heeft bedoeld	232
Het cybernetische luchtruim	237
Anoniem digitaal geld	240
Reddende engel	246
Hack-Tic Netwerk wordt XS4ALL	253
Free Kevin	260
I'm the great Cornholio	265
Ik ga zo foxtrot achter zulu	270
Uitgeputte reuzen van vlees en staal	274
Eeuwig september	279
Geen boodschap aan de boodschap	284
Infiltratie en intimidatie	288
Never defend, always attack	295
Digibeten	301
Satanische teksten	304
Analogieën-race	308
Terroristische propaganda	314
Er wordt getapt	319
De Zandvoortse zedenzaak	324
Leugenaar	327
Geen Hans Wiegel	331
Schokgolf	335
Nawoord	339
Verantwoording en dank	345
Personenregister	347

Even voorstellen, de hoofdpersonen

Cor Bosman

Techneut en medeoprichter van XS4ALL.

Paul Dinnissen

Nijmeegse hacker die Rop Gonggrijp in de begindagen hielp bij Hack-Tic.

Hans Franken

Architect van de Wet computercriminaliteit.

Rop Gonggrijp

Bekendste Nederlandse hacker van de jaren tachtig en negentig. Richtte in 1989 het tijdschrift *Hack-Tic* op. Stond aan de basis van XS4ALL.

Arthur de Groot

Forensisch accountant bij de Centrale Recherche Informatiedienst (CRI) die zich bezighield met computercriminaliteit.

Bob Herschberg

Hoogleraar aan de Technische Hogeschool Delft. Kettingrokende beschermheer van de Nederlandse hackers.

Paul Jongsma

Uit Groningen afkomstige medeoprichter van XS4ALL.

Jaco Lockhorst

Boekhouder die de administratie van XS4ALL op orde bracht en de deurwaarders op afstand hield.

Harry Onderwater

Agent met een grote belangstelling voor hackers. Probeerde computerkrakers op het rechte pad te houden.

Ronald Oostveen

Eerste Nederlandse hacker die werd vervolgd onder de Wet computer-criminaliteit. Bevriend met de bekende Amerikaanse hacker Kevin Mitnick.

Tom de Regt

Hacker. Student van Bob Herschberg. Brak samen met Rop Gonggrijp en Onno Tijdgat in bij het RIVM.

Felipe Rodriquez.

Erfde op jonge leeftijd een restaurant op de Amsterdamse Wallen. Beheerder van het bulletin board Utopia. Werd in 1994 de eerste directeur van XS4ALL.

Marleen Stikker

Bedenker en eerste burgemeester van De Digitale Stad.

Onno Tijdgat

Hacker die er samen met Tom de Regt in slaagde om de PTT-computer met alle Nederlandse telefoonnummers binnen te dringen.

Hanneke Vermeulen

XS4ALL-medewerker van het eerste uur. Was onder meer verantwoordelijk voor personeelszaken.

Woord vooraf

Toen begin 2019 bekend werd dat XS4ALL zou gaan verdwijnen, leidde dat tot een opstand onder de abonnees van de internetaanbieder. ‘Met XS4ALL verdwijnt een deel van de Nederlandse internetgeschiedenis,’ schreef Laurens Verhagen in *de Volkskrant*. In de Waag in Amsterdam vond een discussieavond plaats waar sympathisanten, medewerkers van het eerste uur en deskundigen spraken over mogelijkheden om XS4ALL te redden. Er werden plannen gesmeed voor een nieuwe internetaanbieder met dezelfde idealen. Die provider, Freedom Internet, kwam er. XS4ALL is inmiddels een lege huls. De naam en de website bestaan nog, maar achter die façade trekt eigenaar KPN nu volledig aan de touwtjes. Daar kon ook een petitie van oud-XS4ALL-medewerker Kirsten Verdel niets aan veranderen. Tot verdriet van de ruim 55.000 mensen die hun naam onder de oproep zetten.

Een van de ondertekenaars was ik. Toen ik in 1994 online ging, was een abonnement bij XS4ALL een voor de hand liggende keuze. Het anarchistische imago van de provider, die was voortgekomen uit de hackersscene, sprak me aan. Dat gold ook voor de politieke opstelling van het bedrijf. De internetaanbieder maakte zich sterk voor de rechten van internetgebruikers en dat was hard nodig in een tijd dat e-mail nog niet onder het briefgeheim viel en politici weinig van internet leken te begrijpen. Ook stond XS4ALL op de bres voor de vrijheid van meningsuiting. Toen de Servische autoriteiten eind 1996 het onafhankelijke radiostation B92 uit de lucht haalden, zorgde de provider er-

voor dat het station via internet toch kon uitzenden. Zo bleef B92 in staat om verslag te doen van de studentenprotesten tegen president Slobodan Milošević. Ook voerde XS4ALL een jarenlange strijd met Scientology, een sekte die alles op alles zette om criticasters op internet de mond te snoeren. Samen met publiciste Karin Spaink boekte de internetaanbieder de ene juridische overwinning na de andere.

XS4ALL was een internetbedrijf, maar wees nadrukkelijk op de keerzijden van alle nieuwe mogelijkheden. 'Als je een techniek bouwt, moet je wel overdenken wat de gevolgen ervan kunnen zijn,' zei XS4ALL-medeoprichter Rop Gonggrijp in 2005, toen ik hem interviewde voor *Webwereld*. Kort daarvoor was aan het licht gekomen dat kleurenprinters van Hewlett-Packard (HP) op elke pagina een minuscuul serienummer afdrukten. Zo kon de politie makkelijk achterhalen wie verantwoordelijk was voor het vervalsen van treinkaartjes. 'Heel mooi,' zei Gonggrijp cynisch. 'In China verkoopt HP vast ook heel veel printers. En je maakt mij niet wijs dat HP de Chinese autoriteiten niet helpt als die willen weten wie verantwoordelijk is voor een bepaald geschrift. En als dat zo is, dan is dat medeplichtigheid aan moord. Erich Mielke, de chef van de Oost-Duitse Stasi, droomde van zo'n systeem. Nu is het er. En vast en zeker met dezelfde slechte toepassingen: het opsporen en oppakken van dissidenten.'

Deze kritische manier van denken zat in het DNA van XS4ALL. De provider was voortdurend alert op aantasting van de privacy van internetgebruikers. Om die reden verzette XS4ALL zich begin deze eeuw onder meer tegen de bewaarplicht. Daarbij werden de internet- en telefoniegegevens van alle burgers bewaard. Volgens opsporings- en inlichtingendiensten was zo'n databank onmisbaar bij de bestrijding van terrorisme en zware criminaliteit. Tegenstanders beschouwden de bewaarplicht als een ongekende inbreuk op de privacy van burgers. Waarom moet de overheid zoveel informatie verzamelen over mensen die nergens van verdacht worden? Het Europese Hof van Justitie gaf de tegenstanders uiteindelijk gelijk: de bewaarplicht werd afgeschaft.

In zekere zin was XS4ALL een schitterend ongeluk, het resultaat van een toevallige samenloop van omstandigheden. Gonggrijp, hacker van het eerste uur, omschreef de oprichting van de internetaanbieder eens als 'een initiatief om niet in de gevangenis te belanden'. Op 1 maart 1993 werd het in Nederland illegaal om in te breken op computers. Precies twee maanden later, op 1 mei 1993, ging XS4ALL officieel van start. Hackers die gewend waren via clandestiene wegen internet op te gaan, hadden nu een legaal alternatief.

Dit boek gaat over de eerste jaren van XS4ALL, maar ook over de gebeurtenissen die daaraan voorafgingen. Want de oprichting van Hack-Tic Netwerk, zoals de provider aanvankelijk heette, kende een lange aanloop. Kennis van die voorgeschiedenis is onontbeerlijk voor wie wil begrijpen waar het idealisme van XS4ALL vandaan kwam.

Ik begin mijn verhaal in het midden van de jaren tachtig, toen de eerste Nederlandse computerkrakers van zich lieten horen. Aangespoord door een kettingrokende professor voerden ze hacks uit die geregeld de kranten en het *Journal* haalden. De Nederlandse hackers haalden hun inspiratie deels uit het buitenland. Aanvankelijk vooral door wat er gebeurde in de Verenigde Staten, de bakermat van het hacken. Vanaf eind jaren tachtig begon ook de Duitse Chaos Computer Club het Nederlandse denken te beïnvloeden. Zo kwam Gonggrijp op het idee voor een hackerscongres in Amsterdam na een bezoek aan een vergelijkbare bijeenkomst in Hamburg.

Het tweede deel van het boek begint in 1989, met de oprichting van *Hack-Tic*. Dat 'tijdschrift voor techno-anarchisten' publiceerde de ene na de andere truc om gratis te bellen. Want hacken ging al lang niet meer alléén om computers. Het draaide inmiddels om het creatief omgaan met allerlei vormen van techniek. Of zoals Reinhard Schrutzki schreef in *Das Chaos Computer Buch*: 'Een hacker is iemand die kritisch en creatief bezig is met dingen die zijn belangstelling opwekken. Einstein was een hacker. Bach was een hacker.' Hacken was ook politiek. De redactie van *Hack-Tic* bemoeide zich nadrukkelijk met

de maatschappelijke gevolgen van de informatiemaatschappij. De hackers vonden dat publieke informatie voor iedereen toegankelijk moest zijn, terwijl privégegevens juist beter moesten worden beschermd. De redacteurs zochten contact met Tweede Kamerleden om de plannen voor een hackverbod te beïnvloeden.

Met de komst van een eigen provider – het onderwerp van het derde en laatste deel van dit boek – werd deze politieke lijn doorgezet. De oprichters van XS4ALL (*'access for all'*) maakten zich hard voor toegang voor iedereen. Niet alleen tot internet, maar ook tot informatie. Dankzij internet zouden mensen zich beter kunnen informeren, was het idee. Over hun favoriete computersysteem, over wat er in de Tweede Kamer werd besproken, maar bijvoorbeeld ook over Scientology. De openstelling van internet, dat voorheen het exclusieve domein was van militairen en academici, ging gepaard met alerhande nieuwe dilemma's. Wat te doen met internetgebruikers die zich racistisch uiten? Hoe om te gaan met beelden van kindermisbruik? En: hoe bescherm je de privacy van internetgebruikers nu overheden en bedrijven zoveel informatie over hen kunnen verzamelen?

Mede door de inspanningen van XS4ALL brak internet in Nederland eerder door dan in landen als België, Duitsland of Frankrijk. Internet had hier ook een ander karakter dan elders. Terwijl internettoegang voor particulieren in de meeste landen louter een commerciële dienst was, werd in Nederland benadrukt dat internet een publieke ruimte was. Je kwam er niet alleen maar om iets te halen, je werd als internetgebruiker ook geacht het net mede vorm te geven. Dat idee was wijdverspreid en werd zelfs omarmd door commerciële partijen. Planet Internet, de internetaanbieder van de PTT, nam bijvoorbeeld redacteurs in dienst om nieuwsbrieven te maken waarop ook niet-abonnees een gratis abonnement konden nemen.

Nu een paar grote bedrijven online de dienst uitmaken en sociale media door menigeen verantwoordelijk worden gehouden voor de

versplintering van de maatschappij, kan het inzichtelijk zijn om te lezen over de jaren dat internet nog een grote belofte in zich droeg. Waar kwam de gemeenschapszin van destijds vandaan? Waardoor werden de Nederlandse internetpioniers gedreven? En wat is er misgegaan? Voor antwoorden moeten we terug in de tijd. Om te beginnen naar 1985, kort nadat de dertiende Elfstedentocht werd verreden.

DEEL 1

COMPUTERKRAKERS

Roomtaart

Maart 1985. Paniek bij het RIVM. Niet vanwege een virusuitbraak, maar omdat er is ingebroken. Hackers blijken wekenlang ongemerkt te hebben rondgestruind op een computer van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieuhygiëne. De indringers zijn op vertrouwelijke informatie gestuit: brieven van de directie, notulen van commissievergaderingen, het personeelsbestand. Echt verontrustend is dat de hackers ook patiëntgegevens hebben kunnen inzien.

Artsen zijn verplicht gevaarlijke ziektes te melden bij het RIVM. Het instituut in Bilthoven verzamelt de verslagen van medisch onderzoek in een database. Inclusief naam en geboortedatum van de patiënt. Zo kunnen de hackers lezen dat bij een Nederlander een uiterst zeldzame lintworm is aangetroffen. Ook stuiten de indringers op een studie naar de geruchtmakende garnalenaffaire, waarvoor een jaar eerder veel media-aandacht is geweest. Nadat een Utrechts bejaardentehuis zijn bewoners met Kerst een garnalencocktail had voorgeschoteld, werden tientallen ouderen doodziek. Veertien mensen zijn aan de bacteriële infectie overleden.

Een van de hackers besluit een boodschap achter te laten op de RIVM-computer. De jongen belooft de systeembeheerders een roomtaart als ze de computerinbraak ontdekken. Dat gebeurt pas als Jan Jacobs, een ambitieuze 27-jarige freelance journalist, de hack op het spoor komt. Jacobs is goed thuis in de prille Nederlandse hackersscene. De journalist is al van kinds af aan geïnteresseerd in techniek. Hij repareert radio's en televisies, en als in de jaren zeven-

tig de eerste microprocessor op de markt komt, gaat hij er samen met een vriendje meteen mee aan de slag. Begin jaren tachtig begint Jacobs te schrijven voor de eerste computerbladen. Als duidelijk wordt dat de thuiscomputer een blijvertje is, raakt ook *de Volkskrant* geïnteresseerd. Daar krijgt Jacobs een wekelijkse rubriek. De journalist schrijft onder meer enthousiast over *bulletin board systems* (*bbs*), een soort elektronische prikborden. ‘Met een modem – een apparaat dat computertekens omzet in pieptonen – kun je met een microcomputer via een normale telefoonlijn gegevens uitwisselen met een andere computer,’ legt Jacobs uit in *de Volkskrant*. ‘In Amerika zijn bbs’en al sinds jaar en dag een bekend verschijnsel. Via de computer en zo’n prikbord worden tweedehands auto’s verkocht, programma’s uitgewisseld, en tips over bepaalde computers aan de hand gedaan.’

Zelf is Jacobs vaak te vinden op Nederlands Eerste Algemene Bulletin Board System (*NEABBS*). Daar verzamelen zich ook de eerste Nederlandse computerkrakers – het woord ‘hacker’ wordt nog niet of nauwelijks gebruikt. Jacobs weet hun vertrouwen te winnen. Wat daarbij helpt, is dat de journalist zelf ook regelmatig hackt. Kort voor de RIVM-inbraak heeft hij nog ingebroken bij de computers van het vermaarde Natuurkundig Laboratorium (*NatLab*) van Philips. Daarbij heeft Jacobs zonder al te veel moeite de wachtwoorden van alle gebruikers buitgemaakt.

Op 12 maart zet *de Volkskrant* het nieuws over de inbraak bij het RIVM op de voorpagina. Jacobs noemt het ‘ronduit schandalig dat een overheidsinstelling zo met haar gegevens omspringt, zeker als daarbij de privacy van derden wordt geschonden.’ Het bericht in *de Volkskrant* komt voor velen als een verrassing. Ook voor de computerkrakers die in de computer van het RIVM zitten. Een van hen, de Delftse informaticastudent Tom de Regt, stuit bij toeval op het artikel als hij die ochtend zijn studentenhuis verlaat om eten te gaan halen. Hij heeft de hele nacht met zijn maatje Onno Tijdgat zitten hacken.